

"Akıl her bir şeyi tartamaz; fakat böyle maddiyatı ve en küçük hâdimi olan basarın kabzasından kurtulmayan bir emri tartar. Faraza tartmaz ise, biz de o meselede çocuk gibi mükellef değiliz." Burada aklın tartabileceği ve tartamayıp mesuliyetten kurtulabileceği şeylere örnek olarak neler verilebilir?

İnsanın akli mümkinat ile kayıtlıdır. İmkân dairesinin dışından mesul değildir. İmkân ise varlığı ve yokluğu müsavi olan, masiva ve mahlukattır ki akıl bu alanları tartabilir. Hatta imkânâtın bazı yerleri var ki akıl onun da tam manası ile künhüne vakıf olamıyor. Mesela, ruhun mahiyeti ne olduğu buna örnek olarak verilebilir.

İmkân dairesinin dışı ise **vacibat** âlemidir ki insan akli bu âlemi tartamaz, idrakine güç yetiremez. Vacibat âleminden maksat, Allah'ın Zat-ı Akdesi, ezeli ve ebedi olan şüunatı, sıfatları ve isimleridir.

Yaratılmışların sonsuza dek muttali olamayacağı gaybi haller vardır. Bunlar Allah'ın zat-ı akdesi ve sıfatlarıdır. Hiçbir mahluk ihatalı bir şekilde Allah'ın zatını ve sıfatlarını idrak edemez. Onun için Allah'ın zatı ve sıfatları ihata noktasından ebedi olarak bize gaybi olacaktır.

"Gözler O'na erişemez. Onun ilmi ise bütün gözleri ihata eder. O, eşyayı pek iyi bilen, her şeyden haberdar olandır." (En'âm, 6/103)

Bu âyet gözlerin, Allah'ı ihata sûretiyle, künhüne erecek şekilde göremeyeceklerini bildirir.

*"İdrâk-i maâlî bu küçük akla gerekmez,
Zira bu terazi bu kadar sıkleti çekmez."*

ifadesi de ekseri bu tarz konular için söylenmiş bir sözdür.

İnsanın akli mahdud, idraki sınırlı olduğu için, birçok hususu anlamak noktasında aciz ve cahildir. Cennet ve cehennem, ruhun mahiyeti, evrenin derinlikleri ve sınırları,

aklın kapasitesi gibi yüzlerce konuda insan akli aciz ve cahildir. İŖte bu beyit bu acizliği formüle ediyor.